

<https://doi.org/10.31891/PT-2024-2-2>

УДК 159. 923: 159.928

Людмила ЛЕВИЦЬКА

кандидат психологічних наук, доцент,

Національна академія

Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького

<https://orcid.org/0000-0002-2870-8663>

e-mail: lyudmila_lev@ukr.net

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

У статті зазначено, що вагома роль у емпіричному експерименті відводиться дослідженню особистісної готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги. Представлено структуру особистісної готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги. Виділено мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий та оціночний компоненти особистісної готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги. Представлено методики дослідження особистісної готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги. Здійснено аналіз отриманих результатів. Представлено перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: особистісна готовність до надання психологічної допомоги, мотиваційний компонент, орієнтаційний компонент, операційний компонент, вольовий компонент, оціночний компонент.

Lyudmila LEVYTSKA

National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine Bohdan

Khmelnysky National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine

EMPIRICAL STUDY OF FUTURE PSYCHOLOGISTS' PERSONAL READINESS TO PROVIDE PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE

The article notes that an important role in the empirical experiment is given to the study of personal readiness of future psychologists to provide psychological assistance. The structure of personal readiness of future psychologists to provide psychological assistance is presented. The following components of personal readiness to provide psychological assistance are distinguished: a) motivational (attitude, interest in the subject of activity, as well as other stable motives); b) orientation (knowledge and understanding of the peculiarities of the future specialty); c) operational (knowledge, skills, abilities, mastery of the processes of analysis, synthesis, comparison, generalization); d) volitional (self-control, ability to manage one's own actions); e) evaluative (self-assessment of one's readiness).

The methods of studying the personal readiness of future psychologists to provide psychological assistance are presented. The results are analyzed. The cadets who are at risk are identified, namely: according to the motivational component - cadets who have made a situational choice of profession; according to the orientation component - cadets with a low level of professional awareness of future activities with different categories of clients; according to the operational component - cadets with a low level of development of empathy, reflexivity, tolerance, frustration tolerance, self-control; with a low level of development of the social and communicative sphere (have difficulties in social and professional interaction, difficulty

switching in the communicative and professional sphere); by the volitional component – cadets with a low level of self-control in communication, rigidity, uncontrolled directness; by the evaluative component – cadets are not confident in their professional skills.

Keywords: *personal readiness to provide psychological assistance, motivational component, orientation component, operational component, volitional component, evaluation component.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Особливого значення, у теперішній час, набуває розвиток особистісної готовності психологів до надання послуг в екстремальних умовах діяльності (в зоні бойових дій); до консультативної роботи з постраждалими від бойових дій та їх близьким оточенням, до консультативної роботи з постраждалими від терористичних актів; до надання допомоги жінкам та дітям, що зазнали насилля і тощо. Однак відсутні спеціальні дослідження, присвячені особистісній готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у процесі фахового навчання. За таких умов особливого актуальним стає дослідження особистісної готовності майбутніх психологів до певного виду діяльності.

Аналіз досліджень та публікацій

Проблемою особистісної готовності до професійної діяльності займалися такі науковці як: Л. Засєкіна, А. Ліненко, О. Міщенко, В. Стасюк, О. Овчарук, С. Тарасова, Т. Шестакова та ін. Аналіз теоретичних підходів С. Максименка, Н. Пов'якель, В. Савчина, І. Слободянюка дає можливість констатувати, що особистісна готовність психолога до професійної діяльності є складним, багатоаспектним, особистісним утворенням, яке пов'язано з глибинними структурами особистості, з її ціннісною сферою, розумінням призначення майбутньої діяльності. Н. Пов'якель, І. Слободянюк та інші зазначають, що на сучасному етапі немає однастайності щодо єдиного та чіткого визначення поняття професійної та особистісної готовності фахівця [1; 2; 3; 4].

Формулювання цілей статті

Мета дослідження: здійснити емпіричне дослідження особистісної готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги.

Виклад основного матеріалу

Г. Голуб зазначає, що особистісна готовність передбачає сформованість цілісної структурованої системи ціннісних, когнітивних,

емоційно-вольових і операційно – поведінкових якостей особистості, що забезпечують її оптимальне орієнтування в діяльності. Особистісна готовність розглядається через наступні компоненти: а) мотиваційний (відношення, інтерес до предмету діяльності, а також інші стійкі мотиви); б) орієнтаційний (знання та уявлення про особливості майбутньої спеціальності); в) операційний (знання, вміння, навички, володіння процесами аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення); г) вольовий (самоконтроль, вміння керувати власними діями); д) оціночний (самооцінка своєї підготовленості).

Експериментальне дослідження було проведено на базі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. У процесі дослідження приймали участь 78 курсантів. З них 39 курсантів першого і другого курсу навчання і 39 курсантів – третього і четвертого курсу. Відповідно до першої частини експериментального дослідження курсантам було запропоновано анкету «Виявлення мотивації вибору професії», отримані результати представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати діагностики мотиваційного компоненту особистісної готовності курсантів до діяльності

Мотиваційна спрямованість	Курсанти 1-2 курсу	Курсанти 3-4 курсу
гуманістична спрямованість особистості (бажання допомагати людям)	5 (12,8%)	4 (10,3%)
вплив найближчого соціального оточення на вибір професії (рідних, знайомих, друзів)	6 (15,4%)	8 (20,5%)
ситуативний фактор вибору професії (вплив різних життєвих обставин, імпульсивних рішень)	22 (56,4%)	22 (56,4%)
бажання навчитися маніпулювати іншими людьми	6 (15,4%)	5 (12,8%)

Аналіз дослідження мотиваційної спрямованості курсантів показав, що: а) 56,4% курсантів мають ситуативний вибір професії (вплив різних життєвих обставин, що, як правило, не узгоджуються з ціннісними орієнтаціями особистості, різноманітні випадкові обставини життя, прийняття імпульсивних рішень); б) 6 (15,4%) курсантів першого і другого курсу навчання та 5 (12,8%) курсантів третього і четвертого курсу навчання прийшли навчатися на спеціальність «Психологія» з метою навчитися маніпулювати іншими людьми, що не відповідає етичним принципам діяльності психолога; в) 5 (12,8%) курсантів першого та другого курсу навчання і 4 (10,3%) курсанта третього і

четвертого курсу навчання мають гуманістичну спрямованість, тобто прийшли на цю спеціальність з метою допомагати людям. Крім того, слід зазначити, що 6 (15,4%) курсантів першого і другого курсу навчання та 8 (20,5%) курсантів третього і четвертого курсу навчання свій вибір професії зробили внаслідок впливу найближчого соціального оточення (рідних, знайомих, друзів). Отже, особливу групу ризику складають курсанти, які зробили ситуативний вибір професії та які прийшли навчатися з метою маніпулювання іншими людьми.

З метою діагностики орієнтаційного компоненту особистісної готовності психолога до професійної діяльності було розроблено анкету «Професійна обізнаність курсантів щодо майбутньої діяльності», яка виявляє рівень знань курсантів щодо роботи з різними категоріями постраждалих (з дітьми-сиротами, біженцями, жертвами насилля, постраждалими від катастроф, учасниками бойових дій, психосоматичними хворими, інвалідами, з адиктивно- залежною та девіантною поведінкою, з особами які повернулися з місць позбавлення волі тощо). Крім того, анкета виявляє знання професійних обов'язків, визначає готовність курсантів до роботи з певною категорією клієнтів. Отримані результати відображені у в табл. 2.

Таблиця 2

Результати діагностики орієнтаційного компоненту особистісної готовності курсантів до професійної діяльності

Професійна обізнаність курсантів щодо майбутньої діяльності з різними категоріями постраждалих	Курсанти 1-2 курсу	Курсанти 3-4 курсу
Обізнані на високому рівні	6 (15,4%)	6 (15,4%)
Обізнані на середньому рівні	20 (51,3%)	22 (56,4%)
Обізнані на низькому рівні	13 (33,3%)	11 (28,2%)

Аналіз отриманих результатів дав можливість виявити курсантів, які перебувають на середньому рівні, а саме: 20 (51,3%) курсантів першого та другого курсу навчання та 22 особи (56,4%) третього та четвертого курсу. Ці респонденти знають про роботу психолога з різними категоріями клієнтів, розуміють всі труднощі, які можуть виникати при роботі, характеризуються реалістичністю сприймання клієнтів, їх потреб та реально оцінюють свою готовність до роботи з клієнтами. Високий рівень професійної обізнаності виявлено у 6 (15,4%) курсантів першого і другого курсу навчання та у 6 (15,4%) курсантів третього і четвертого курсу. Це свідчить про особистісну готовність курсантів до роботи з різними категоріями клієнтів. Також такі курсанти добре орієнтуються в майбутній діяльності. Низький

рівень професійної обізнаності виявлено у 13 (33,3%) курсантів першого і другого курсу навчання та в 11 (28,2%) курсантів третього і четвертого курсу. Слід зазначити, що вони мало обізнані про роботу психолога з різними категоріями клієнтів.

Для діагностики рівня розвитку емпатійності в структурі особистісної готовності психолога до діяльності була обрана методика І. Юсупова [2]. Результати дослідження емпатійності представлено в табл. 3.

Таблиця 3

Розподіл результатів діагностики операційного компонента особистісної готовності курсантів за показником емпатійності

Рівні	Курсанти 1-2 курсу	Курсанти 3-4 курсу
Дуже високий	2 (5,1%)	-
Високий	9 (23,1%)	6 (15,4%)
Середній	20 (51,3%)	22 (56,4%)
Низький	8 (20,5%)	11 (28,2%)
Дуже низький	-	-

Аналіз отриманих результатів показав, що низький рівень емпатії було виявлено у 8 (20,5%) курсантів першого і другого курсу навчання та в 11(28,2%) курсантів третього і четвертого курсу. Середній рівень емпатії є домінуючим за кількісними показниками як у курсантів першого і другого курсу навчання (20 осіб – 51,3%), так і у курсантів третього і четвертого курсу (22 особи – 56,4%). Високий рівень емпатійності було виявлено у 9 (23,1%) курсантів першого і другого курсу навчання та 6 (15,4%) курсантів третього і четвертого курсу. Рівень дуже високої емпатійності був виявлено у 2 (5,1%) курсантів першого і другого курсу навчання. Отже, особливу групу ризику складають курсанти з низьким рівнем емпатійності, а саме: 8 (20,5%) курсантів першого і другого курсу та 11(28,2%) курсантів третього і четвертого курсу.

Для діагностики рівня розвитку рефлексивності в структурі особистісної готовності психолога до діяльності було обрано методику А. Карпова [2]. Отримані результати представлено в табл. 4.

Аналіз отриманих результатів показав, що низький рівень рефлексивності було виявлено у 13 (33,3%) курсантів першого і другого курсу навчання та у 11 (28,2%) курсантів третього і четвертого курсу. Середній рівень рефлексивності було виявлено у 18 (46,1%) курсантів першого і другого курсу навчання та у 22 (56,4%) курсантів третього і четвертого курсу. Високий рівень рефлексивності виявлено у 8 (20,5%) курсантів першого і другого курсу навчання та у 6 (15,4%) курсантів

третього і четвертого курсу. Отже, особливу групу ризику складають курсанти з низьким рівнем рефлексивності.

Таблиця 4

Розподіл результатів діагностики операційного компоненту особистісної готовності курсантів за показником рефлексивності

Рівні	Курсанти 1-2 курсу	Курсанти 3-4 курсу
Високий	8 (20,5%)	6 (15,4%)
Середній	18 (46,1%)	22 (56,4%)
Низький	13 (33,3%)	11 (28,2%)

Розглянемо особистісну готовність майбутніх психологів до професійної діяльності за шкалою – толерантність, яка представлена в табл. 5.

Таблиця 5

Розподіл результатів діагностики операційного компоненту особистісної готовності курсантів за показником толерантність

Рівні	Курсанти 1-2 курсу	Курсанти 3-4 курсу
Високий	10 (25,6%)	12 (30,7%)
Вищий від середнього	14 (35,9%)	15 (38,4%)
Середній	5 (12,8%)	4(10,3%)
Нижчий від середнього	6 (15,4%)	4(10,3%)
Низький	4 (10,3%)	4(10,3%)

Аналіз отриманих результатів за шкалою «толерантність» виявив «високий» і «вищий від середнього» рівень розвитку толерантності у 24 курсантів першого і другого курсу навчання та у 27 курсантів третього і четвертого курсу. Високий та вищий від середнього рівень толерантності характеризуються прагненням курсантів до визначеності в певних діях та вчинках, однозначністю у сприйнятті, безумовністю прийняття інших, ортодоксальним мисленням. Середній рівень «толерантності» було виявлено у 5 (12,8%) курсантів першого і другого курсу навчання та у 4 (10,3%) курсантів третього і четвертого курсу. Нижчий від середнього рівень «толерантності» було виявлено у 6 (15,4%) курсантів першого і другого курсу навчання та у 4 (10,3%) курсантів третього і четвертого курсу. Також слід зазначити, що низький рівень «толерантності» було виявлено у 4 (10,3%) курсантів першого і другого курсу навчання та у 4 (10,3%) курсантів третього і четвертого курсу.

Для діагностики рівня розвитку ергічності, пластичності було обрано методику В. Русалова «Опитувальник структури темпераменту». Показники соціальної ергічності майбутніх психологів представлено в табл. 6.

Таблиця 6

Розподіл результатів діагностики операційного компоненту особистісної готовності курсантів за показником соціальної ергічності

Рівні	Курсанти 1-2 курсу	Курсанти 3-4 курсу
Високий	6 (15,4%)	6 (15,4%)
Середній	24 (61,5%)	23 (59%)
Низький	9 (23,1%)	10 (25,6%)

Аналіз отриманих результатів діагностики соціальної ергічності, як операційного компоненту особистісної готовності курсантів до професійної діяльності показав, що середній рівень розвитку виявлено у 24 (61,5%) курсантів першого і другого курсу навчання та у 23 (50%) курсантів третього і четвертого курсу. Низький рівень соціальної ергічності було виявлено у 9 (23,1%) курсантів першого і другого курсу навчання та у 10 (25,6%) курсантів третього і четвертого курсу. Це означає, що у цих курсантів знижена соціальна активність, спостерігаються труднощі соціально-професійної міжособистісної взаємодії у навчальному процесі. Високий рівень соціальної ергічності було виявлено у 6 (15,4%) курсантів першого і другого курсу навчання та у 6 (15,4%) курсантів третього і четвертого курсу. Це означає, що у цих курсантів висока потреба соціальних контактів та вони прагнуть засвоїти нові форми психологічної діяльності у професійній сфері.

Розглянемо сформованість операційного компоненту особистісної готовності курсантів до професійної діяльності за показником соціальної пластичності, що представлено в табл. 7.

Таблиця 7

Розподіл результатів діагностики операційного компоненту особистісної готовності курсантів за показником соціальної пластичності

Рівні	Курсанти 1-2 курсу	Курсанти 3-4 курсу
Високий	5 (12,8%)	5 (12,8%)
Середній	27 (69,1%)	24 (61,5%)
Низький	7 (18,1%)	10 (25,7%)

Аналіз отриманих результатів виявив переважну концентрацію значень на середньому рівні, а саме: 27 (69,1%) курсантів першого і другого курсу навчання та 24 (61,5%) курсантів третього і четвертого курсу. Низький рівень, було виявлено у 7 (18,1%) курсантів першого і другого курсу та у 10 (25,7%), курсантів третього і четвертого курсу. Слід зазначити, що курсанти з низьким рівнем соціальної пластичності

характеризуються стриманістю у спілкуванні, наявністю труднощів у встановленні професійних контактів, обмеженістю комунікативної діяльності, важкістю переключення у комунікативно-професійній сфері. Високий рівень соціальної пластичності був діагностований у 5 (12,8%) курсантів першого і другого курсу навчання та у 5 (12,8%) курсантів третього і четвертого курсу. Курсанти з високим рівнем соціальної пластичності, характеризуються здатністю швидко встановлювати соціальні контакти та створювати сприятливу психологічну атмосферу під час взаємодії.

Вольовий компонент особистісної готовності психолога до діяльності досліджувався за методикою М. Снайдера «Самоконтроль у спілкуванні» [2]. Показники самоконтролю у спілкуванні представлено в табл. 8.

Таблиця 8

Розподіл результатів діагностики вольового компоненту особистісної готовності курсантів за показником самоконтролю у спілкуванні

Рівні	Курсанти 1-2 курсу	Курсанти 3-4 курсу
Високий	6 (15,4%)	5 (12,8%)
Середній	24 (61,5%)	22 (56,4%)
Низький	9 (23,1%)	12 (30,7%)

Аналіз результатів діагностики самоконтролю у спілкуванні виявив локалізацію значень на середньому рівні, а саме: 24 (61,5%) курсанта першого і другого курсу навчання та 22 (56,4%) курсанта третього і четвертого курсу. Курсанти з середнім рівнем самоконтролю характеризуються недостатньою емоційною стриманістю, а також проявами неконтрольованості у спілкуванні в складних ситуаціях життя. З високим рівнем самоконтролю у спілкуванні виявлено 6 (15,4%) курсантів першого і другого курсу навчання та 5 (12,8%) курсантів третього і четвертого курсу. Слід зазначити, що ці курсанти легко контролюють свою поведінку у різних життєвих ситуаціях, розуміють власні можливості та ефективно взаємодіють з іншими. Низький рівень самоконтролю у спілкуванні було виявлено у 9 (23,1%) курсантів першого і другого курсу навчання та у 12 (30,7%) курсантів третього і четвертого курсу. Ці курсанти ригідні, мають неконтрольовану прямолінійність, слабкий самоконтроль та низький рівень самопізнання, що негативно впливає на процес міжособистісної взаємодії.

Оціночний компонент особистісної готовності до діяльності досліджувався за методикою Д. Рубінштейна «Дослідження самооцінки

особистості» (мод. А. Прихожан). Отримані результати, відображені в табл. 9.

Таблиця 9

Результати діагностики оціночного компоненту особистісної готовності курсантів за показником професійної самооцінки

Рівні	Курсанти 1-2 курсу	Курсанти 3-4 курсу
Висока	8 (20,5%)	6 (15,4%)
Середня	22 (56,4%)	22(56,4%)
Низька	9 (23,1)	11 (28,2%)

Аналіз діагностики професійної самооцінки курсантів виявив локалізацію значень на середньому рівні, а саме: 22 (56,4%) курсанта першого і другого курсу навчання та 22 (56,4%) курсанта третього і четвертого курсу. Ці курсанти характеризуються реалістичною професійною самооцінкою та впевненістю в собі. Це проявляється у адекватності оцінки своїх професійних здібностей, обов'язків, професійних рис характеру. Високий рівень професійної самооцінки було виявлено у 8 (20,5%) курсантів першого і другого курсу навчання та у 6 (15,4%) курсантів третього і четвертого курсу. Слід зазначити, що ці курсанти не вміють правильно оцінити результати своєї діяльності, мають особистісну незрілість, на нечутливі до зауважень і оцінок оточуючих, також, вони ігнорують свої помилки. Крім того, висока самооцінка вказує на «закритість» курсантів до нового досвіду. З низьким рівнем професійної самооцінки було виявлено 9 (23,1%) курсантів першого і другого курсу навчання та 11 (28,2%) курсантів третього і четвертого курсу. Це означає, що ці курсанти відчують професійне неблагополуччя. За їх низькою самооцінкою ховається: а) справжня невпевненість в собі; б) «захисна» невпевненість (коли людина декларує собі сама власне невміння та відсутність необхідної здатності. Така поведінка дозволяє не докладати жодних зусиль.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Проведено порівняльний аналіз експериментального вивчення особистісної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності. Виявлено курсантів, які входять до групи ризику. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці та впровадженні відповідної корекційної програми, яка направлена на розвиток особистісної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності з різними категоріями постраждалих.

Література

1. Голуб Г. В. Готовність психолога до професійної діяльності Київ. : «К.І.С.», 2014. 122 с.
2. Корольчук М. С. Психодіагностика: навчальний посібник [для студентів ВНЗ / за заг. ред. М. С. Корольчука]. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2004. 400 с.
3. Пов'якель Н. І. Саморегуляція професійного мислення в системі фахової підготовки практичного психолога : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2004. 40 с.
4. Слободянюк І. А. Сучасні підходи до формування професійних навичок практичних психологів та соціальних педагогів в системі вищої освіти. *Вища освіта України. Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору : моніторинг якості освіти*. 2007. Дод. III. Т. 5. С. 394-400.

References

1. Holub H. V. Hotovnist psykhologa do profesiinoi diialnosti Kyiv. : «K.I.S.», 2014. 122 s.
2. Korolchuk M. S. Psykhodiagnostyka: navchalnyi posibnyk [dlia studentiv VNZ / za zah. red. M. S. Korolchuka]. Kyiv : Elha, Nika-Tsentr, 2004. 400 s.
3. Poviakel N. I. Samorehuliatyia profesiinoho myslennia v systemi fakhovoi pidhotovky praktychnoho psykhologa : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora psykhol. nauk : spets. 19.00.07 «Pedahohichna ta vikova psykholohiia». Kyiv, 2004. 40 s.
4. Slobodianiuk I. A. Suchasni pidkhody do formuvannia profesiinykh navychok praktychnykh psykholohiv ta sotsialnykh pedahohiv v systemi vyshchoi osvity. *Vyshcha osvita Ukrainy. Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehratsii do Yevropeiskoho osvitnoho prostoru : monitorynh yakosti osvity*. 2007. Dod. III. T. 5. S. 394-400.